

**ULOGA IDEOLOGIJE U IZGRADNJI GRAĐANSKIH
DRUŠTVENIH ODNOSA**

**THE ROLE OF IDEOLOGY IN BUILDING CIVIC
SOCIAL RELATIONS**

Sažetak

Ideologija uvijek znači određeno prihvaćanje i promatranje stvari, pojava i odnosa, uz to njihovo vrednovanje i usmjeravanje od samih aktera u određenom pravcu, za koji su oni odlučili njime se umjesno i produktivno služiti i orijentirati, te time omogućavanim ciljevima i proisteklim vrijednostima dodjeljivati i davati odgovarajući značaj. Ideologija utoliko, pridržavanjem respektabilno učinjenih principa bitnih za postizanje predviđanih rezultata, strukturira konkretnu – a unutar javne relevantnosti „nalaže“ – regulaciju stvaranja odnosa, bilo onih plana cjelovitije općenitosti ili onih odgovarajuće oblasti. Ona je neodvojiva, kako je to pouzdana teorija dovoljno jasno utemeljila, obrazložila i učvrstila, a riječ je o legitimnoj i legalnoj ideologiji, od samog insistiranja na konsenzusu, a njen je princip uvjeravanje. Građanska ideologija, istina, prati ali i kreira građanski razvitak! S obzirom na njena unutarnja određenja građanskih odnosa i građanskog razvitka, istraživanje ideologije povodom stvaranja i nuđenja rješenja zahvata stvar konkretne produkcije, izgradnje i omogućavanja građanskih odnosa. S tim u vezi, u fokus istraživačke pažnje postavljen fenomen ideologije podjednako ispituje namjeravane, planske aspekte kojima je ideologija vođena, koje artikulira, afirmira i personificira, u tom artikuliranju i afirmaciji usmjerava virtualno i zbiljsko, ali ona i uravnotežuje, čini prenosivo pomirljivijim, društveno i političko-građansko i, s druge strane, aspekte koji određuju kontekst nepostignutih, potencijalno mogućih i latentno ostvarivih građanskih ciljeva i interesa.

Kako građanska ideologija ima prevashodnu općenitost da specifično sudjeluje u izgradnji građanskih odnosa, da strukturira isticanje interesa, ne samo da interesi nisu poistovjeđeni sa istinom, a pogotovo manje smiju biti pandan pošasti denuncijacija, samih iskrivljavanja ili laži, relevantna je potreba i zadaća osvjetljavanje aspekata i tokova kojim ona manifestira građanski kod, a polazeći od činjenice da „historija ne ide ljudskim ostvarenjima“. Ne samo da konkretiziranim

određenjima građanska ideologija usmjerava i izražava građanski razvoj već građanska postignuća potvrđena satisfakcijom moći i ostvarenim utjecanjem građanskih struktura aktualizirano determiniraju ideologiju. Ta determiniranja, također, postaju suplementi duhovnih i političkih tvorbi, etablismana kulture, odnosno historijskih tradicija, etničkog ili nacionalnog identiteta.

Ključne riječi: *građanska ideologija, građanski razvoj, kultura, liberalizam, postliberalizam, iracionalnost, dominantni afiniteti, građanski kontinuitet, nacionalni identitet*

Summary

Ideology always implies a certain accepting and morality standards for things, phenomena and relationships, in addition to their evaluation and guidance in a certain direction by the agents. The agents decide to which direction they should conveniently and productively use that relation and orient it thus making possible giving appropriate importance to emerging goals and values. Through following respectable principles for achieving panned results, the ideology makes concrete structure for regulating relations. As established by a respectable and reliable theory, it is inseparable from the very insisting on consensus with persuasion as the principle. The civic ideology indeed follows the civic development, but also creates it! Keeping in mind its internal processes of devising civic relations and development, the research of ideology affects the area of concrete production, construction and enabling of civic relations. Therefore, the research attention is directed at the phenomenon if ideology that equally examines aspects that drive the ideology; aspects which ideology affirms, articulates and embodies while working on making the conjunction between the virtual and real, and balancing the social and civic and potentially achievable interest and goals.

As the civic ideology has general tendency to specifically participate in the building of civic relations, the need for enlightening aspects and courses through which it demonstrates the civic code, using the fact that “history does not follow human achievements” as the starting point. Civic achievements approved by the satisfaction of power and implemented influence of civic structures also determine ideology, not just through the specified determining. Such determining also turns to be a supplement to the spiritual and political structure, culture’s establishment, and historical traditions, ethnic or national identity.

Key Words: *civic ideology, civic development, culture, liberalism, postliberalism, irrationality, dominant affinities, civil continuity, national identity*

U doslovnom smislu fenomen nastanka građanske ideologije, *per se*, vezan je za građansko buržoasko društvo! „Građansko društvo obuhvaća sav trgovački i industrijski život jednog stupnja i utoliko prelazi državu i naciju, iako ono, s

druge strane, spolja mora isticati nacionalnost, a iznutra se mora raščlaniti kao država. Riječ građansko društvo pojavila se u osamnaestom stoljeću, kad su se odnosi vlasništva već izvukli iz antičke i srednjovjekovne zajednice. Građansko društvo kao takvo razvija se tek sa buržoazijom (...).“¹ Ovim predmetom analitičkog ispitivanja, zbog toga, ideologija se ne uzima redukovano, recimo, u njenim određenim mitološkim ili religijskim formama, a njene pretpostavke u historijskom toku utemeljuje period postavljanja pitanja o mjestu, određenju, općenitoj funkciji i karakterizaciji ideja, unutar čega istraživanje i analiziranje treba da uvaži nastanak i proisticanje idola, predrasuda, sa njihovim tipom podržavanja značenja mjesta i funkcije održanja i omogućavanja političkih, kulturnih i društvenih odnosa.

Iako je ostavljano aktualnim pitanje ideje kao pojave, oblika, inicijacije, stava, mišljenja o svojstvima i obilježjima fokusiranog predmeta, predmeta kao čistog pojma, a i stanja stvari, uključujući i ideal u njegovim različito određivanim i predočenim formama, svrsishodno prilagođenim karakteristikama, rasvjetljavanje ideologije kao pojave, kao stvari suštine građanske političke djelatnosti, oblika građanski obavljene i omogućavane zbilje i ostvarenja, usmjerava pažnju na stanja putem kojih se građanski odnosi stvaraju, projiciraju i funkcionalizuju. „O dinamiziranju duhovnih sadržaja kroz kritiku ideologije doprinosi se zaboravljanju da samo učenje o ideologijama spada u historijsko kretanje i da, ako ne suština, onda ipak funkcija pojma ideologije se historijski mijenja, podliježe dinamici. Šta bi ideologija značila i šta su ideologije, omogućuje se shvatiti samo tako u čemu se kretanje pojma računa, a ono je istodobno jedna stvar.“²

Historija pozitivnih političkih tvorbi pruža uvid da je sam pojam ideologije ustanovio Antoine-Louis-Claude Destutt de Tracy 1801. god. u djelu *Elementi ideologije* u jednom značenju da ona smjera na osnovnu nauku za praktična pravila odgoja, etike i politike. Također, „ime ideologije“, kako se kod Horkheimera navodi, prvobitno je značilo materijalnu ovisnost svijesti, a u savremenosti ono znači izokrenutu, kako se uzima, evidentno pogrešnu svijest.³

¹ Marx, K. – Engels, F. (1989) *Rani radovi*, deveto izdanje, Naprijed, Zagreb, str. 382.

² T. W. Adorno (1972) *Gesammelte Schriften*, Band 8, Soziologische Schriften I, Suhrkamp Verlag Ffm, str. 458.

³ Detaljnije obavijesti u: Horkheimer, M. (1987) *Gesammelte Schriften*, Band 9, Fischer Taschenbuch Verlag Ffm, str. 375; i Brockhaus-Enzyklopädie in 24 Bd. – 19., völlig neubearb. Aufl. – Mannheim: Brockhaus Bd. 10. Herr – Is., 1989, str. 375.

Slijedeći svoj pragmatički plan i projekat političke vladavine i osvajanja, Napoleon je koncept ideologa označio zastrtom i neprikladnom spekulacijom. Od tada pojam ideologije se uzima za izgrađujuće sklonosti usavršavanja društva bez realnih odnosa.⁴

Francuski enciklopedisti, poglavito Holbach i Helvétius, doprinijeli su kristaliziranju i historijskom određivanju pojma ideologije potanko analizirajući njegov pretekst pitanjima strasti, volje, zablude, predrasuda, moći, koristi, utjecaja.⁵

Pitanje ideologije razvijano je u konsolidaciji funkcije i satisfakcije dinamizma građanske političke prakse i djelatnosti i načina artikuliranja i strukturiranja mehanizama građanske organizacije. Napoleonov *Code civil* označio je historijsko-pravnu građansku prekretnicu, a Francuska buržoaska revolucija politički preobražaj u historijskom otvaranju i legitimiranju građanskih ekonomskih odnosa.

Deklaracija o pravima čovjeka i građanina proklamirala je principe slobode, bratstva, jednakosti i ustanovila da njih afirmira građanska struktura nacije! Tvorevinom nacije razvijani i ostvarivani građanski ekonomski i politički odnosi sa svoje strane, omogućavanom građanskom klimom, ograničavaju aspekte društva. Uloga, zadaća i ključna funkcija ideologije u ovim područjima određena je težnjom da građanske razdiobe i antagonizme, ograničavanja ili insuficijencije općenito, „učini“ prenosivo pomirljivijim, a u građanskom pogledu održi izvjesnost potrebne perspektive. Kako je ideologija strukturni činilac funkcioniranja građanskog društva, ona bitno održava i doprinosi razvoju njegovog karaktera i uspostavljanju njegovih determiniranih odnosa. Putem pozitivno postojećih, prizvanih, težišno uspostavljenih i orijentiranih vrijednosti, različiti stadiji građanskih odnosa omogućuju fenomen ideologije, a ona građanskom razvitku stvara odgovarajuća inherentna uporišta. Ta činjenica ni na koji način ne daje povod relativiziranju. Naprotiv! Ona sugerira da se pitanje ideologije promatra i analizira u njegovom dinamizmu i promjeni, u supstanci produkcijom uvjetovanih i ostvarivanih odnosa, stvari duhovne kulture i materijalnih prilika građanskih događanja. Produciranje tih odnosa neodvojivo je od ideološke diseminacije i izražavanja, uvijek funkcionalnog u odgovarajućim vrijednostima, u strukturi građanski postuliranih i afirmiranih interesa i tim putem prihvaćenih kriterija povezivanih sa mogućnostima građanske

⁴ Brockhaus-Enzyklopädie, *ibid.*, str. 375.

⁵ Horkheimer, M., *ibid.*, str. 372–377.

satisfakcije i sudjelovanja u oblicima odgovarajuće izgradnje konkretnog integriranja. Analitičko ispitivanje ideologije ustanovljava legitimnost njenih vrijednosnih principa i kriterija, aspekte njome izraženih varijabilnih, kao i onih sadržaja čijim doprinosom ta varijabilnost utječe na donošenje, praćenje ili koncentriranje ili pak na odgovarajuće otklanjanje rješenja. Utoliko teorijska relevantnost u prvom redu obavezuje na prihvatanje da „ideologija nije jednostavno laž, racionaliziranje, već nužna pojava.“⁶

Mjerodavna istraživačka analiza mjesta, funkcije i određenja ideologije uvažava historijski razvojni stupanj, oblik i karakter građanski produciranih odnosa održanih zakonitostima koje njima dominiraju. To će reći da ideologiju valja primarno promatrati s obzirom na funkciju i omogućavanje građanskih političkih stanja i situacija koje je uvjetuju i čijom funkcijom je koordinirana. Koordinacija podrazumijeva projiciranje građanskih težnji sukladno ciljevima predviđanog ostvarenja, dakle, davanja prednosti određenim svrhama i sredstvima regulacije odnosa u pitanju, a zanemarivanje, otklanjanje, potiskivanje ili otkazivanje onih svrha kojima je okvir ideologije namijenio time specificirano mjesto i značenje.

Prema ideologiji se zauzima odgovarajući vrijednosni stav, građanskog ili preovlađujuće društvenog tipa! Razmatranje pitanja ideologije *eo ipso* je pitanje o karakteru, ustrojstvu, funkcionalizaciji i zakonitosti strukturiranja građanskog društva. Iz tih razloga govor o ideologiji vezan je za konkretno građansko društvo kako u odgovarajuće postavljenoj standardizaciji, ostvarivanoj zakonitosti tako i u postizanom sudjelovanju konkretnog građanskog društva u važnom načinu aktualno provođenog omogućavanja građanskog procesa.

Konkretna društveno-teorijska analiza stvari ideologije mora osvijetliti ideologijom stvaranu funkcionalnu podršku ili osporavanja određenih aspekata građanskog društva unutar postavljene pretenzije regulacije, usmjeravanja i determiniranja njegovih političkih, kulturnih i društvenih odnosa. S tim u vezi, građanska stanovišta zanimaju se za omogućavanu funkcionalnost građanske pozitivnosti, za odnose i aspekte perspektive konkretizirane objektiviranim uopćavanjem građanske funkcionalnosti i time za *raison d'être* insistiranja na uvjerljivosti elaboracija, na samom izvlačenju tzv. empirijskog potvrđivanja i dokazivosti. Bilo da ostaju u službi „logistike“ građanskog društva, ili da uviđaju neizbježnost njegovih

⁶ Horkheimer, M. (1989) *Gesammelte Schriften*, Band 13, Fischer Taschenbuch Verlag Ffm, str. 427.

ukorijenjenih procesa i konsekvenci, građanska stanovišta dinamiziraju trijumfirat nadređivanja građanskog procesa. Utoliko su građanska stanovišta suplementi građanske teorije! Svojim načinom analize ili promatranja određenim obimom i aspektima ona, inkorporirana u objektivirane agense podrške građanskim političkim odnosima, funkcionaliziraju građanske svrhe, N. B. određuju podršku građanskim, poglavito dominantnim, interesima. Ako se tradicionalna teorija epohom izlaženja iz dogmatskog tutorstva na jedan ili drugi način zanimala za egzaktnost u dolaženju do saznanja istine, ako je tim putem istinita spoznaja išla pravcem traženja principa, spoznajna sfera društva ali i historijskih odnosa i pozicije individuuma ostajala je zatočena, omogućavana, političkim izrazima. Spoznaje sfere društva ocrtavali su realno dominantni razlozi historijskih utjecanja, odnosno njihovo naziranje, a ta zbilja, u dogledno vrijeme posebno, dobivala je jednoznačan tretman historijske uvjetovanosti. Historijski uvjeti neosporno afirmiraju mogućnosti spoznaje i time nije sužen, isključen, već karakter „historijskog hoda“ neumitnom središnjom pažnjom nameće, otvorenije postavlja i dovodi način specifičnog dopiranja do istina društva. Historijska određenost utoliko je bila u osnovi tradicionalne i građanske teorije, istraživačkih kritičkih analiza, da bi određeni procesi savremenih događanja artikulirali pretpostavke, postavili i omogućili značaj istraživačkih rezultata kritičke teorije društva, a i same društvene teorije. Horkheimer sasvim određeno diferencira te postavke kada u studiji *Prirodno pravo i ideologija*⁷ spominje da treba biti sabran u općenitom uvažavanju razlike o historijskoj uvjetovanosti teorije i ideološkog stava prema realitetu.

Pragmatični stav primjenjivanih kriterija u odnosa prema ideologiji stanovito je jasan! O značaju pitanja mjesta i funkcije ideologije u građanskom zbivanju i omogućavanju, a tim putem i o karakteru i funkciji ideologije kako za građanske tako i za društvene i historijske odnose, uputno je pažnju usmjeriti na osvjetljavanje vrijednosnih kriterija impliciranih djelatnošću ovog omogućavanja. Ne samo da je ideologija inherentna, inkorporirana u sistem relevantnih građanskih odnosa, već ona jasno predoči o njegovoj moguće postavljenoj izvjesnosti perspektive, a i specificirano predviđanim odstupnicama i otklonima. Iz tih razloga, također, valja skrenuti pažnju na tip opservacija došlih do izražaja u načinu tretiranja ideologije, a čije osvjetljavanje bitno ukazuje na diferencijaciju u pogledu spoznajnog aspekta zanimanja za fenomen ideologije, spram onog koji izvlačenjem prilagođavanih parametara funkcionalnosti i opravdanja stvara determinante za njene operacionalne, cjelishodno omogućavane i opravdavane, aplikativno

⁷ Horkheimer, M. (1987) ibid., str. 235, fusnota 23.

upotrebljavane ciljeve i funkcije građanskog karaktera. Stvaranje i prilagođavanje determinanti ideologije za aplikativne funkcije po sebi opservira aspekte uključene u procjenu načina građanskih mogućnosti, suponira građanski kontinuitet, tj. sadržajima, obimom ili pretenzijama je založeno za odgovarajuću pozitivnu praktično-vrijednosnu, prominentno građansku upotrebljivost. Zalaganja postavljena na pobudama i konceptima interpretativnog istraživačkog sadržaja, na interpretativnom razumijevanju građanskih prilika i odnosa, zasnovana na formama određeno izdržanih građanskih svrha, a pogotovo ona neposrednije uključena u funkcionalizaciju postojećih građanskih prilika i odnosa, opservacionim načinom usmjeravaju podršku građanske perspektive. Kako ta podrška ima konkretizirane efekte, nju opravdava građanska praksa, a prihvaćeni kurs analize potencira da je praktična djelatnost kriterij spoznajno-teorijske valjanosti. Izvjesno je da su postojeće političke mogućnosti i njihova građanska spoznaja uzajamno uvjetovane sa konceptom ideološke operatike. Izdvojenoj istraživačkoj analizi ideološke djelatnosti, za razliku od drugačije inspiriranih mjerila i vrijednosti usmjeravano uspostavljanih i postizanih obavijesti, okvirom dominantno iskustvenih činjenica, izvođena metodološka uopćavanja ne mogu legitimirati, dosegnuti, u potpunosti opravdati i zadovoljiti spoznajnu relevantnost. Istraživačkim interesom i opserviranjem ovom profilu spoznajne analize, također, ideologija opravdava slučaj pogreške; u građanskim stanovištima slučaj pogreške je prisutan, ima prostor određenog prihvatanja na način što se građanska zbilja njihovim vizijama „hoće“ odgovarajuće prilagoditi. Tim putem građanska stanja ne samo da zadobivaju teorijska uporišta već ideološke težnje takvom inspicijencijom komplementarno sjedinjuju istine građanskog društva. Za razliku od građanskih, spoznajno-istraživačku analizu podređenu važećim kriterijima istine samog društva usmjeravaju društvene svrhe. Ova analiza se služi osnovom sagledavanja na koji način se omogućuju a i enkodiraju postojeći građanski antagonizmi omogućavani građanskom tendencijom, prvenstveno polazeći od respekta principa cjelovitosti, dosljednosti i uporišta dijalektičkog legitimiranja protivrječnosti. Neosporno je, također, da društveno-spoznajni rezultati mogu biti upotrijebljeni u građanske svrhe. Iz tih razloga se ocrtavaju, s jedne strane, granice svrha utemeljenih u podršci građanske pozitivnosti i jasno provedene artikulacije izgledno konkretiziranog građanskog utjecanja i, sa druge, svrha koje su u službi i funkciji relevantnog utvrđivanja društvene zakonitosti.

Ideologija konkretizira sferu sistema unapređivanja građanske organizacije, efikasnosti i satisfakcije, a u tom sistemu nju određuju odgovarajuće vizije postojećih građanskih stanja razvoja i njegovi agregati! U građanskom

rasporedu snaga i odlučujućih moći u ideologiji se artikuliraju građanski eksponirani interesi i težnje za ostvarivanjem, moguće većeg zadobivanja utjecanja. U sistemu građanskih procesa i odnosa ideologija sudjeluje na jedan način, a drugim aspektima i mogućnostima ta stanja i odnose tematiziraju, opserviraju, funkcionaliziraju i anticipiraju građanska stanovišta. Kako je riječ o tematiziranju ideologije u njenom doprinosu favoriziranja karaktera i funkcija postizanih u izgradnji građanskih odnosa, na reprezentativnom primjeru V. Pareta ilustrativno je predložiti način građanskog razmatranja ideologije i predstaviti kako se teorijskom pogledu nameće i postavlja građanski idejni okvir, kako se fenomen ideologije građanskom tipizacijom podržava i recipira. Istina, to ne mora ujedno značiti da se njegove izravne negativne implikacije i posljedice kombiniraju ili apsolutno uvažavaju! Također, ovaj kontekst ne tabuira Pareta, kako je određenim stanovištima sugerirano da je on buržoaski Marks, već je u tipu toga i takvoga razmatranja dostignut nivo varijabilnosti građanske sheme tematiziranja. Naime, u svojoj konceptualizaciji, poput M. Webera, Pareto pribjegava funkcionalnosti, isticanju, da pojedinci imaju svoj način djelovanja. S tim u vezi, ova pozitivistički funkcionalna artikulacija uvodi derivacije „ideje slobode i solidarnosti, istine, ljubavi i religije“⁸ zajedno sa njihovim kombiniranjem fenomena rezidua. Derivacije „imaju jednu praktičnu brigu: one trebaju ljude dovesti do toga da djeluju u precizno određenom, za društvo korisno važećem načinu“,⁹ ističe Pareto u *Traktatu o općoj sociologiji* uzimajući pojam derivata u značenju ideologije. Dakle, Pareto svodi pitanje ideologije na samo djelovanje pojedinca. T. Adorno zapaža da se kod Pareta pojam ideologije racionalizira, tretira kontekstom psihoanalize! On također konstatira da Pareto postavlja istodobno zahtjeve razuma da bi uopće sudio o ideologijama. U tom pogledu Adorno primjećuje da to učenje o ideologiji izvrsno vrijedi samo za totalitarnu državu moći.¹⁰ Neki interpreti ocjenjuju veze Pareta sa Mussolinijem, da ga je čak u godini njegove smrti (1923) pozvao u Senat, ali „na njega kao i na Nietzschea Mussolini se pozivao. Oba mislioca njemu bi teško dala pristanak“,¹¹ ocjenjuje M. Horkheimer.

Period historijski potvrđen građanskim društvom postavio je jedinstveno važenje građanskih determinacija i tim putem omogućio da građanski

⁸ Horkheimer, M. (1985) *Gesammelte Schriften*, Band 7, Fischer Taschenbuch Verlag Ffm, str. 17.

⁹ Citirano prema: T. W. Adorno (1972) *Gesammelte Schriften*, Band 8, Soziologische Schriften I, Suhrkamp Verlag Ffm, str. 468.

¹⁰ Ibid., str. 469.

¹¹ Horkheimer, M. (1989) *ibid.*, str. 310.

sudionici razvijaju i unapređuju svoje odnose konstituiranjem uzajamnih interesa stvorenih provenijencijom građanskog procesa. Određivanje građanskog legitimiteta strukturira i izgrađuje potrebne institute i oni odgovarajuće omogućavaju uvjetima posreduju građansku zbilju, usmjeravaju i afirmiraju djelatnosti sudionika. Tim pravcem omogućene protivrječnosti i prilagođeno određivani interesi uravnotežuju forme i pravila slijeđenja. Implikacija iracionalnosti, u tom pogledu, intenzivira dinamizam građanskih protivrječnosti, ustrojava i osnažuje moć građanskog utjecanja.

Iracionalnost, dakle, konsolidiranom neprikosnovenosti i općenitosti ne samo da naprednijim građanskim razvojem intenzivira sudjelovanje u razrješavanju građansko-historijskih protivrječnosti i antagonizama već kumuliranim potencijalom građanske svrsishodnosti najodsudnije determinira mjerila određenog prosperiteta. Unutar postignute i inkorporirane ideološke artikulacije ova mjerila ne mogu biti zaobiđena, ignorirana, niti taktičkom vještinom odstranjena. Građanska konjunktura u građanskim odnosima i procesima podrazumijeva određeni opseg omogućenog povezivanja. Omogućeno povezivanje i koordinacija, sukladno kumulirano stvorenoj iracionalnosti, daju podršku implikacijama funkcionalnosti moći, u prvom redu odgovarajućem razvoju, podsticanju i raspoređivanju potrebno stvarane i održavane fizionomije protivrječnosti. U perspektivi građanski neprikosnovenost ostvarivane, inherentne iracionalnosti, pripadnim motivima se kristalizira prijeko potrebna diseminacija i raspoređivanje protivrječnosti svrhom opravdanja odgovarajućih odnosa, pojava, stvari i procesa, a diseminacija svojom osnovom prilagođeno sistematizira funkcije ovih građanskih odnosa. Iracionalni aspekti iziskuju kontinuirano iznalaženje i stvaranje podrške uvjeravanja, a ona svojom prirodom osigurava legitimitet projiciranog i programiranog provođenja građanskih svrha moći i utjecanja. U odnosu na društveno determiniranu regulaciju važećih racionalnih postupaka, kriterija i opredjeljenja, iracionalnost strukturira omogućavanje i podsticanje moći, više ili manje je prinuđena da se manifestiranim obimom veže za određene vrste i tipove tajanstva, da predoči jedinstvenim mistificiranjem potrebno iskrivljeno povezivanje činjenica i historijski konkretnog dešavanja, te se pogotovo zanima za izopačeno prikazivanje dominirajućih građanskih interesa, a temeljnim ciljem stvaranja ambijenta i uporišta za rješenja priznavana kultom određivane moći. Konstituirana, uključena moć zbog toga brižljivije stvara spojeve u omogućavanju legitimirane građanske iracionalnosti, čije mogućnosti generativno determiniraju, stvaraju i razvijaju određivano građansko pouzdanje. To uključuje, razumljivo, ostvarivanu podršku dinamiziranju i postizanju odgovarajuće programiranih i projiciranih interesa, prije svega, smjerom

stvaranja i razrješavanjem građanskih protivrječnosti i antagonizama. Stadij zrelog liberalizma najupečatljivije je izrazio određenja iracionalnosti, čije mogućnosti intenzivirani dinamizam ima sposobnost da odlaže, kumuliranjem prigušuje, da bi ta obilježja eruptivno postala manifestna, a u određenjima neposredovano uočljiva. Postliberalni stadij strukturira uvjete građanski dominantno funkcionalne iracionalnosti, a njena ključna sistemotvornost ima izraz centraliziranja. Istina, aspekt neophodno stvaranih artificijelnih protivrječnosti i antagonizama sa aparaturom cjelovito postizanih motiva *per se* ujednačenije sudjeluje u provođenju iracionalnog potencijala. Polazeći od činjenice da ideologija pretpostavlja samo suglasnost,¹² da se zasniva na uvjeravanju, da je zaokupljaju, kako ističe H. Arendt, gotova rješenja, postliberalnim periodom posebno težišno centraliziranje, uz infrastrukturu obavljano opravdavanje iracionalnog potencijala, za ideologiju je pouzdano i definirano „usklađeno djelo“. Razvijenijim građanskim manifestiranjem intenzivirano producirana implikacija iracionalnosti pravcem nadređivanja opravdava prostor građanskog provođenja obima i sadržaja moći, usmjerava uvjete, oblik građanski ostvarivanog i omogućavanog fakticiteta. Dakle, postignuto intenzivirani obim građanski producirane iracionalnosti svojim zahtjevima formira i stvara „logistiku“ prihvatanja, a način osiguravanog utjecanja direktno održava građanske funkcije. Ideološki izraz konkretno uobličuje izgledne građanske mogućnosti i usklađuje realizaciju ostvarivanih težnji i afiniteta! Dok su u liberalizmu građanskog društva ta ostvarenja inherentna nadmoćnom utjecanju same određujuće strategije nacionalno-državne strukture, tj. svojevrsno organiziranom građansko-državnom dinamikom, odgovarajuće se omogućuje prostor legitimiranoj iracionalnosti, principi globalnog poretka akomodiranjem funkcionaliziraju središnje dominantne motive, akomodiranjem podređuju, a sistematičnom progresijom centripetalno grade i stvaraju građansku zavisnost. Nije riječ samo o dovođenju u zavisnost, o pukom podređivanju liberalno uređenih građanskih struktura, već o cjelovitoj zavisnosti čiju i virtualnu i faktičku stratificiranost ishodi, omogućava, posreduje i producira postavljana građanska svrsishodnost. U ovom smislu globalno izraženi ideološki okvir dominantno arbitrira zahtjeve građanske svrsishodnosti i njihove stupnjeve prikladno aficirane iracionalnosti. Poredak globalizacije kontinuitetom izgrađivanih uvjeta ostvarivanu građansku svrsishodnost preobražava u determinacije usmjeravanja i postizanja samosvrsishodnosti. Način te funkcionalnosti strukturira mogućnost kako potpunog usmjeravanja i upravljanja

¹² Horkheimer, M. (1988) *Gesammelte Schriften*, Band 14, Fischer Taschenbuch Verlag Ffm, str. 369.

iracionalnosti tako i interesom građanskog raspolaganja moći. Savremena građansko-ideološka legitimacija, afiniteti i pretenzije, uvažava karakter globalnih determinanti građanskog procesa i prosuđivanjem identifikacijskog građanskog okvira obavezno izlazi u poprište balansiranja proizvedenih građanskih stanja i situacija. U liberalnom periodu važenje građanskih principa nametala je kristalizacija dominantno postignute forme uspjeha potvrđenog satisfakcijom državno-nacionalnog legitimiteta prednjačenja. Procesom globalizacije stvarano građansko utjecanje izrazom neprikosnovenosti afirmira prerogative raspolaganjem zavisnosti i navodi građanske sudionike jedinstvenim podređivanjem da postupaju po ključnim mjerilima kursa izgrađenog perspektivom principijelnog prilagođavanja. Taj kurs i perspektiva opredmećeni su motivom građanski prominentnog napretka, što niti povlači, niti je orijentirano da istodobno općenito generativno unapređuje protektiranje društvene strukturiranosti i kulturno-civilizacijske višedimenzionalnosti. Načinom sudjelovanja u dinamizmu građanske općenitosti strukture liberalnog građanskog perioda održavaju područje vlastitog integriteta, tj. nisu određene uspostavljenim etablismanom neprikosnovenog upravljanja uvjetima objektiviteta prilagođavanja. Njihovo afirmiranje artikuliranih historijsko-kulturnih tekovina profiliranom podrškom utječe na funkcionalno uravnoteživana obilježja određeno stvarana duhovnim subjektivitetom, karakteristikama etničkog i nacionalnog identiteta. Dinamika liberalizma građanskog društva stvaranim implikacijama određuje, upotpunjuje, strukturira i prožima obilježja ovih identiteta i stanovito utječe na njihov kulturno-historijski prosede, afinitete i pretenziju.

Odgovarajuće mjerodavno konstituirane ideologije u dinamizmu funkcionalno omogućavane i izgrađivane produkcije, kako se vidi, podržavaju građanski razvijane protivrječnosti, prilike i odnose. One inherentne vladavini učvršćuju vlast, a one uključene u participaciju u vlasti eventualno utječu na njeno korigiranje, dok ideologije usmjerene na promjenu vlasti osporavaju njeno obavljanje i uspješnost.

Određeni zastoji, odnosno građanske konvulzije, proistekli tipovi kriza označavani recesijama, depresijama i stagnacijama iz prirode strukturiranja političke i ekonomske dinamike građanskog društva implicitno izražavaju uvjete u kojima se ta dinamika odvija, razvija i održava, a aspekti, ili pak odgovarajuće razmjere putem kojih se takva ograničavanja i onemogućavanja provode i usmjeravaju, zasigurno upotpunjuju cjeloviti način izgradnje i legitimiranja građanskih odnosa. U tom pogledu krize čine sastavni dio građanskih odnosa! Njihova cikličnost je relevantna, kao što su relevantni periodi ekonomske konjunktura i poleta. Unutar liberalnog stadija krize imaju

značenje reciprociteta da konkretno izražavaju zahtjev i pretenziju prilagodljivijeg oblika usklađivanja određenog nivoa strukturirane dinamike građanskih odnosa shodno načinu postojećeg nametanja odvijanja i omogućavanja funkcija općenitosti. Utoliko dinamika konkretne krize razrješava nesuvislost konjunktura građanskog poretka i unosi prilagodljiviju standardizaciju postojećem karakteriziranju determiniranih građanskih protivrječnosti. Oblici krize određuju produkciji dimenzije iracionalnosti odgovarajuće manifestirani izraz, djelotvorni izgled, funkciju i smisao. „Pozitivno“ uključena implikacija iracionalnosti u svrsishodno, objektivirano razrješavanje odgovarajućih obilježja građanskih protivrječnosti u uvjetima krize izraženije „podstiče i ostvaruje nadzor“ u procesima omogućavanog postizanja građanskih ciljeva. Ona nivoom afirmiranih interesa referentne općenitosti i restituiranim kontekstom iznova i prilagođeno postavlja i redefinira građanske vrijednosti. Građanski kontinuitet državno-političkog načina produciranih protivrječnosti dostiže zenit u sadržajno dominantnom strukturiranju prelaza na zreli stadij liberalnog razvoja. Zrela faza liberalizma razvijanim građanskim potencijalom omogućava i postupno stječe izvjesno vezivanje nadzora stihije za sistem građanske koordinacije, kako to prihvaćanjem postiže i nameće primjerena građanska zakonitost, a iziskuje, predviđa i pruža strukturni oblik dostizanog građanskog integriranja. Ne treba ni na koji način izgubiti iz vida da uspostavljana kontrola i koordinacija koje održava i afirmira građanski proces ne znači nešto drugo osim osnaživanja funkcija legitimiranog nadređivanja samih građanskih mogućnosti; proces njihovog integriranja izraz je kontinuiteta usmjeravanja pravcem pune građanske organiziranosti. Liberalnim poretkom konstituirani su nivoi građanske općenitosti u formi države, nacije, a pripadne postliberalne oblike organiziranog povezivanja formiraju karteli, trustovi, koncerni međudržavnih grupacija. De facto i de jure karakter ovim postizane građanske kontrole stanoviti je stupanj izvjesnog strukturiranja dominacije građanske tendencije. Postliberalne uvjete građanske funkcionalnosti omogućuju mehanizmi i instrumenti stupnja integritetom legitimirane i ostvarene organizacije produciranja građanskih odnosa. U uvjetima sadržajno centraliziranije ostvarivanog građanskog ustrojstva i regulacije produciranih odnosa u svrhama obavljane građanske dominacije aspekt iracionalnosti dobiva zapaženije mjesto. Reflektirajući tu dimenziju iz drugog ugla, M. Horkheimer ističe: „Ranije je moć važila kao nemoralna ako je dolazila u konflikt sa ugovorima. Danas ugovor prema moralu griješi ako on ide protiv odnosa moći.“¹³

¹³ Horkheimer, M. (1988) *ibid.*, str. 306.

Određenim karakterom usmjeravano produciranih odnosa građanskog društva krize se intenziviraju, generirano ustrojavaju proces građanske efikasnosti, ukazuju na uvjete odgovarajuće zahtijevane transformacije odnosa, orijentiraju određene aspekte ili građanski ambijent u cjelini na potpunije uvažavanje i prilagođavanje građanskih formi i mehanizama konstitucijama i potrebama postizanja korigiranja građanskog napretka. Građanski napredak, generiran na principima ostvarivanog pravca slijeđenja, prilagodljivije građanskoj perspektivi pomjera uvjetovane granice. Na ovaj način ostvarivani građanski napredak funkcionalno je uključen u perspektivu strukturiranja poretka obuhvaćenog proširenijom integracijom. Odgovarajućim domenom intenzitet krize standardizira zahtjeve građanskih agensa na poboljšanom uređenju omogućavanog izgrađivanja građanskog dinamizma.

Na temelju ranga uspostavljene građanske propulzivnosti ovaj dinamizam strukturira mjesto državno-nacionalnim sudionicima te uključivanjem u trend građanskog težišnog prosperiteta njihovog specifičnog doprinosa uređuje okvir težnjama podsticanja generalnih razvojnih uvjeta građanski ostvarivanim mogućnostima.

Stabilniji građanski kontinuitet podrazumijeva uravnoteženije omogućavanje i održavanje građanske konjunktura, ideološki postojanije podržano povezivanje i inkorporiranje njenih afirmiranih težišta i stremljenja! Određenim rezultatima ispušteni, onemogućeni ili uskraćeni građanski aspekti u periodu konkretno artikuliranog ujednačavanja odgovarajućih mjera i nalaza formuliranim implikacijama nacionalnog interesa mogu da strukturiraju stanovište čija snaga utjecanja počiva na destrukciji. Ostvarena i artikulirana ta stanovišta u liberalnom poretku odgovarajućom ideologijom imaju prostor da odstupe od racionalnih, izričito pozitivnih pretpostavki, ističući da je stanje nepovoljnosti, nelagode, slabosti, efekt „spoljnog“ utjecaja na vlastitu općenitost, bilo da je riječ o naciji, državi, rodoljublju, služenju tradiciji ili tradicijom održanim, prenesenim, kulturnim vrijednostima i ciljevima. Ovaj tip afirmacije ide za određenim favoriziranjem općenitosti i njegov je pretekst stvaranje mnijenja, iznuđivanje prihvaćanja da dobrobit pojedinca isključivo i dosljednije ostvaruje osnaženo respektovana općenitost i politički odnosi kolektiviteta. Zasigurno su tome lajtmotivu naklonjenije okolnosti ukoliko građanska stanja faktički intenziviraju neizvjesnost, *alias* bespomoćnost pojedinca, ukoliko tim okolnostima postane javna svijest većim stupnjem relevantna podrška. U tom pogledu su opravdanja, kvaziopravdanja, inkorporirana u različite oblike objektiviranja i koncipiranja ideološkog rezervata. S obzirom na bitno zanemarivanje suštinskog toka građanske zbilje, ne dolazi u ovom smislu do

procjene, odnosno vrednovanja koliko su ti koncepti ili težnje vjerodostojni, budući da takve procjene i vrednovanja iziskuju subjektna mjerila, principe i stavove. Ideologija u ovom smislu svojim usmjerenjem, artikulacijom i sistemom uvjeravanja, također, po potrebi zatvara, zatamljava, aspekte odgovarajućih građanskih protivrječnosti.

U postliberalno izgrađenim građanskim odnosima princip određivanja prinude jasnije i potpunije se izražava, opravdava i uspostavlja u usmjeravanoj funkcionalnosti djelatnosti sudionika građanskog društva. Proces jedinstveno ostvarivanog građanskog utjecanja postavlja poredak težnje i hijerarhijski strukturira mjesto, određuje participaciju, u ovom smislu uključenost građanskih sudionika u sistem i način ekonomske i političke vlasti, unutar čega se, također, stvaraju i konstituiraju blokovi karaktera interesa, ustanovljavaju ideološke supozicije, tzv. građanski prominentne i funkcionalne nadležnosti, te cjelovito unapređuju građanske svrhe.

Postliberalni tok građanskim razlozima posebno strukturira tip i karakter organizacije građanske općenitosti, samjeravanim građanskim uravnoteženjima preobražava djelatnosti bitno koordiniranim sistemom izrazitije osnaživanog građanskog perspektivizma. Građanski perspektivizam odgovarajuće omogućuje, ostvaruje i afirmira poredak supremacije, a svojim domenom naglašenije razvijanih postliberalnih oblika on ne uvodi, ne priređuje, ili po definiciji manji, suženiji prostor postavlja izboru solucija koje bi dovodile do nezavisnije ostvarivanih mogućnosti.

Liberalnu konzistenciju općenitosti građanskog društva principijelno omogućuju, uvjetuju i determiniraju državno-nacionalni pravno-politički koncepti, podržani historijskom i kulturnom identifikacijom genuino strukturiranog i potvrđenog ideološkog subjektiviteta, historijskog i kulturnog identiteta. Odgovarajuće transformirani i unapređivani okvir liberalnog građanskog zbivanja doprinosi promjenama u političkoj i pravnoj organizaciji i postavljanju državnih funkcija. Posredovanje liberalne građanske djelatnosti ovim putem nema reperkusije samo u pozitivnosti određeno postizanog napretka građanske produkcije, već ono određeno pomjera, ključno postiže, unapređenja građanske osnove. Ova promjena afirmira uvjete čiji atributi izgrađuju ambijent za drugačiju sinergiju principa ali istodobno i za konkretnu političku konstituciju formiranja funkcionalnih nadležnosti bitnih za karakter toga ambijenta. Određivanje promjene, stvarani i izgrađivani ambijent, determinira utjecanja u kojima izraženo važenje principa detektira način usmjeravanih sadržaja prirode građanske transformacije.

Ideološka određenost predviđa i uključuje odgovarajuće opredjeljivanje i ostvarivanje mogućeg utjecanja putem osnove, s jedne strane, historijske tradicije, kulturnog i civilizacijskog poretka i, s druge, respektabilnog povezivanja putem premisa izgledno izvjesnih i pozitivno propulzivnih građanskih trendova. Kako je to u teoriji i dokazano, koncentrirana na tokove moguće izvjesne prirode građanskih interesa, ideologija nije fiksna, nepromjenljiv već strukturiranjem bitno dinamičan fenomen. U postojećim liberalno-građanskim uvjetima, okolnostima i odnosima njenu suštinu definira zadovoljavajuće prihvaćen i građanski svrsishodno sačinjen izbor načina, putova, formi, strukturiranja i pretendovanja u pouzdanju na ostvarenost ciljeva i interesa. Premda je primarna funkcija ideologije da konkretnim težnjama odgovarajuće osigura i legalizira agregirane putove i mogućnosti svrsishodno postavljenog ostvarenja građanskih interesa, razvoj dinamike građanskog procesa povezuje producirane fakte u jedinstveno supranadređivanje, u integriranu moć građanski pozitivnog napretka. Kako je apostrofirano, karakterom koncentrirane postliberalne moći tendencija omogućavanog jedinstva razvija napredak građanskog procesa, a putem njenog prominentnog stremljenja taj razvoj omogućuju i podstiču prilagođeni načini građanski opredmećivanih funkcija i organizacije.

Determinante postliberalnog razvoja ideologije, pogotovo njegova globalna određenja, ne samo da reguliraju, unapređuju i omogućavaju već i određeno standardiziraju građanske trendove, a ti standardi postaju uporišta građanskom djelatnošću podržanim i važećim vrijednostima. Dosljedno građanskom kulturnom, etničkom, historijskom, političkom a i socijalnom elementu odgovarajućim rekursom ideologija utječe na opravdanje, formiranje, način povezivanja i ustanovljenja historijskih činjenica. Utjecanje se može obavljati shodno priznatim kriterijima kulturnog oblikovanja i fiksiranja događaja javne svijesti sa stanovišta funkcije uravnoteživanja, ili putem onih sadržaja koji neposredno, direktno i prvenstveno kontinuiraju građansku svrsishodnost. Ideologija kao demijurg funkcionalnosti građanski ispostavljenih i programiranih odnosa ostaje agens izgrađivanog građanskog kontinuiteta, a *post festum*, također, prilagođava i razrješava rezultate ostvarenih projekcija, modificirajući ih pripadnim legitimitetom toga kontinuiteta i načinom građanski prihvaćane i određivane ispravnosti, istine, a time i pravde. Ovaj okvir daje prostor u kojemu različito izraženi principi i kriteriji omogućavanih građanskih odnosa dovode do različito opredjeljivanih građanskih rješenja i dispozicijama istodobno mogu da oktroirano postavljaju, donose ili formiraju planove, težnje i namjere. Ovim načinom postavljani i proklamirani postupci usmjeravaju građanska držanja i djelatnost aspektima ključnog opravdanja i karakteristikama korisnim za

provođene težnje, a, pored već tradicijom mogućeg i omogućavano akomodiranog izopačavanja, i nameću, afirmiraju, interes i potrebu „prihvatljivo“ reinterpretirane prošlosti. Postliberalni tokovi dominacije, shodno naslijeđu ostvarenog stupnja i konteksta razvijenog građanskog napretka i instrumentaliziranjem ciljnog tumačenja predmnijevanog događanja, prihvaćaju i postavljaju građanske težnje odgovarajućim sjedinjenjem u potencijal građanske svrsishodnosti; ova djelatnost povezuje, kontrolirano stvara, ostvaruje i prikazuje postojeće protivrječnosti neophodno razvijanom zbiljom sistema globalnog napretka. Ovim kontekstom razvilo se npr. „gledište“ sukoba civilizacija! Postupanje omogućavano implikacijama negiranja i pogonom puke iracionalnosti iziskuje mjere određeno „uvjerljivih opravdanja“ kako u agremanima prilagođenih i preuređenih činjenica tako i remisijom „otkrivenih“ odnosa. Temelji organizacionog uređivanja i historijskog kretanja društva bitno su razgraničeni od potvrđenih i identificiranih motiva koji u podršci građanskom sistemu funkcionalizacije tipično teže da iznesu građanske učinke više ili manje postavljane apokaliptično. Karakter i konsekvence pravca produciranja ovih težnji i namjera jasnije i konkretno određeno došle su do riječi u „uopćavanjima“ da se ne može živjeti zajedno! Podrobnija analiza ovih „otkrića“ ukazuje da determinirane manifestacije postupaka, koji su po samoj svojoj prirodi dekadentni, opsjenarsko razroki i onespokojavajući, polazi od činjenice da je građanskom svrsishodnosti moguće ustanoviti objektiviranja za koja, unatoč znamenitom Viktoru Igou, zdrav razum nije dovoljno prostran, ali u kodifikaciji može tu Hegel pomoći: da je zdrav razum u određenim prilikama, rekli bismo, činjenicom dominantnih okolnosti, stanovito u poziciji suspektности i disfunkcionalnosti.

Kontekst građanskih težnji i namjera u zalaganju da izgrađuje, izvede, ostvari tzv. praktično postizanje uporišta relevantnosti i mjerodavnosti, potrebnom podrškom ekskursa izmještene zbiljnosti, svoj *spiritus movens* oslanja na prilagođeno prikazivanje veza i povezanosti, a ono je omogućeno revidiranim interpretiranjem historijskog događanja. Nesporna je istina, već bitnim historijskim ustrojstvom potvrđena, da se građanski producirana iracionalnost ne može eliminirati izopačavanjem ili domenom brojnih drugih iskrivljeno prikazivanih pritisaka proisticanih iz indignacije; postupci teorijskih razmatranja koncentrirani na njeno zaobilaženje, navođeno ignoriranje, stanovito tim konceptom i odnosom omogućuju i stvaraju prostor njene funkcionalnosti.

Dakle, naučno-teorijski nivo promatranja i analiziranja ideologije mora da odražava odgovarajuće sagledavanje njene konkretne građanske funkcije, da

temeljem opisivanja, ispitivanja i objašnjenja ciljeva i zadataka njome opredjeljivanih građanskih interesa osvijetli način konceptualizacije i ostvarenja tih interesa. Takvo sagledavano karakteriziranje, također, čini i izvan istraživačke pažnje, ne ostavlja sastavne aspekte alteriranja, općenito akceptirane, tretirane, prihvaćane i prenošene afirmiranom tradicijom, kada je riječ o određivanju i povezivanju historijskih događaja, a koji obrazuju sadržaje i forme kulture. Svjesno ili programirano statističko izopačavanje, izopačeno prikazivanje historijskih i kulturnih događanja i činjenica postaje prikladno funkcionalna i upotrebljiva osnova obilježjima instrumentaliziranja i manipulacije, uređuje idolatrijsku ideologizaciju i određenja dogmatiziranja. „Takvi procesi, u kojima stvarna prošlost umjesto da se dodatno prihvati ona se likvidira, stalno su bili povezani sa istrebljenjem cijelih grupa ljudi, a prokletstvo organiziranog terora uvijek ima posebno značenje pri prelasku u novi oblik društva, koje mu je zahvaljivalo za njegovo postojanje. Neposredovana negacija u mišljenju znači zaborav i sljepoću, u stvarnosti ona znači smrt.“¹⁴ Također, građanska ideologija sistematizirano kumulira slijed razvijanih i zadobivanih obilježja, artikulira proistekle i moguće, stvarne zbiljske utjecaje, implikacije afirmirane pozitivnošću građansko-historijske sfere i građanski konkretnog općekulturnog i civilizacijskog poretka i napretka. Historijski događaji su ulazili u psihički život i kulturnu svijest naroda nerijetko mitom, kao kredom posvećenog sa-znanja, a ova kulturalna forma, konkretizirano omogućavanjem sagledavanjem i viđenjem stvari dogođene i virtualne historije, postajala je određeni oblik štita od opće rezignacije, tjeskobe zbilje, ako se hoće, od teže podnošljivog načina postojanja. Generalno operacionaliziranje teorijske relevantnosti istraživačkih nalaza M. Horkheimera i T. Adorna navodi, u ovom smislu, na konstataciju da suvremena mitologizacija umješno podržava planiranje, obavljanje, u njenim aspektima dopustivo, ostvarivanje iracionalnosti potrebama i mogućnostima brojnih interesa. Suvremeno građansko mistificiranje nije sračunato na apokaliptičnost! Ono teži stvoriti i prikazati uvjerenje da samu apokaliptičnost razrješava, bilo da određenim pravcem u planiranju i preduzimanju odgovarajućih građanskih postupaka za nju se prevođenjem zanima, ili u naknadnoj analizi željeno programiranim postavljanjem postupaka usmjeravanja i kontinuiranja apokaliptičnosti dodjeljuje mjera pozitivno obavljene historije. Ta mjera daje obilježja čija određenja nisu sablasna, a sa svoje strane krucijalno uravnotežuju i umiruju svijest historijske spoznaje. Suvremeno građansko mistificiranje utoliko se bavi utajivanjem na način da pristalim i raspoloživim instrumentarijem usmjeravano „rješava“ ambijent i dodjeljuje prostor postojećim građanskim

¹⁴ Horkheimer, M. (1985) *ibid.*, str. 87.

svrhama. Ono građanski prostor moguće osigurava izrazima limita o određenoj rasi, o zauzimanju za tzv. brigu o narodu da ga niko ne smije biti, o pozivu da se nivoom odgovarajuće općenitosti osiguraju navodne prednosti kao nacionalno dobro, a žargonom autentičnosti predoče ideološki inputi za objavu „neosporivo“ ostvarene zbiljnosti, sve do postavljanja ostvarene ideološke zbiljnosti za nadnaravnu slavu društvene, civilizacijske i kulturne postojanosti.

U kulturalnoj historiji i historiji političke kulture mit je sintetička i simbolička forma. Njegova sintetička implikacija ukorjenjuje duh odgovarajuće specifičnih prilika narodnog postojanja, dominantno afirmira ili izbija iz potreba i interesa narodnog postojanja, svojevrsnim uravnoteživanjem unapređuje ovo postojanje, za razliku od određeno simboličke forme koja proračunatim kvalifikativima utječe na narodnu i nacionalnu masu, na građanske skupine, stanovito postaje dominantni činilac funkcionalnosti manifestiranja sljedbeništva, do manije prihvatanja, sudjelovanja, u pravcu određenih zalaganja na neotklonjivom izgrađivanju euforične, beskompromisne, bezrezervne spremnosti na izvršavanje. U praksi pojedinih ideoloških platformi odgovarajuće razvijanje formi, implikacija, sadržaja kursiranih fenomenom mita prati određenja kulturne djelatnosti, utječe na sadržaj određenih pretenzija i opredjeljenja načelno izražavanih u karakterističnim pravima historijskog i kulturnog postojanja. Ispitivanje i analiziranje fenomena ideologije ne samo da uključuje njegovo mjesto, značaj i funkciju u afirmiranju i izgradnji odnosa i ciljeva užeg građanskog i društvenog legitimiteta već i stvaranje, omogućavanje, upotrebu i služenje formama mitologizacije sadejstvom tim putem projicirano ostvarivanih političkih interesa. „(...) već je mit prosvjetiteljstvo, i: prosvjetiteljstvo se vraća u mitologiju.“¹⁵ Činjenica da je „moć napretka preustrojena napretkom moći“ preobražava se u aspekt potencijala dinamizma samih moći, a one stvaraju svoj prostor usmjeravanog postizanja mogućnosti. Priređivanje toga prostora samo je u aspektu planiranja na opravdano usmjeravanje, postupanje respondibilno provođeno sa racionalnosti, dok ciljevi i mjere postavljene na principima deklarirane i prezentne moći afirmiraju korijen, podstiču stvaranje i dočaravanje ambijenta u kojemu se razvija i funkcionalizira determinirana iracionalnost. U odlučnom izražavanju, vođenju i manifestaciji moći takav karakter izgrađivanih građanskih političkih i ideoloških uvjeta i odnosa podrazumijeva stvaranje klime u kojoj odgovarajućim dinamiziranjem protivrječnosti i antagonizama se sama moć potrebno egzercira. Tim prilikama i odnosima nadređuju se neophodno stvarane potrebe, interesni

¹⁵ Horkheimer, M. (1987) *ibid.*, str. 21.

prostor za volšebne, tajnovite opresije za koje treba poduzimati „adekvatno“ odgovorna rješenja; uvjeti potpunog, strogog, ideološkog instrumentaliziranja artifičijelno postavljaju, nerijetko *ad hoc*, omogućavano postupanje, a ono principijelno isključuje saglasnost *opinio communis*.

Fenomen građanske ideologije valja tretirati, analizirati i istraživati sukladno stadijima, pravcima i drugim karakteristikama građanskog razvoja, a i iz primarno postignutih uvjeta te uvaženih kriterija i odrednica odnosnog povezivanja i integriranja građanskih identiteta. U suvremenom postliberalnom građanskom periodu na formiranje ideologije pojedinih građanskih identiteta presudno utječe njihovo mjesto i strukturiranje unutar općoodređujućeg karaktera povezanosti i integriranosti, a prevashodno s obzirom na značaj njihovog omogućavanog načina sudjelovanja u procesima odgovarajućeg determiniranja građanske tendencije. Postliberalni tokovi odredili su uvjete građanske konjunktura da građanske prednosti uređuje, omogućuje i strukturira težnja ostvarivanog, utvrđivanog i uspostavljanog stabiliziranja inkorporiranog globalnom dominacijom. U ovom smislu način i intenzitet funkcija determiniranog održavanja građanskog razvoja naglašeno osnažuje mjesto implikacije iracionalnosti građanskog procesa, istodobno uključujući opravdavanje, podsticanje opravdavanja, vezanog za omogućavane protivrječnosti, građanske funkcije i odnose ovog razvoja. Opravdavanje osigurava opredijeljena teorijsko-ideološka sublimacija, odnosno postliberalni građanski razvoj zadobiva odrednice planskog kreiranja odgovarajuće projiciranih rezultata, a čije ostvarenje *post festum* se provodi načinom potrebno iskoordiniranih interesa i zalaganjem za afirmirano „unošenje“ rezultata u vođenju postavljenih ciljeva. Strukturiranje dinamike toga i takvog opravdavanja podstiče prilagođavana infrastruktura, također, funkcije stvarane uvjetima i mogućnostima šire artifičijelnog podržavanja na iznuđivanje neophodnih građanskih protivrječnosti i antagonizama.

Postliberalnu dominaciju strukturira i izgrađuje osnažena građanska moć proistekla iz učvršćeno stabilizirane forme ciljeva i interesa građanske svrsishodnosti!

Aktualizirano omogućavana obilježja građanskog postliberalizma funkcionalno utječu na razvoj pretpostavki suvremenih građanskih ideologija, stanovišta, uključujući i stvaranje mistifikacija potrebnih i programiranih u održavanju postliberalne klime. Omogućavana karakteriziranom građanskom svrsishodnosti postliberalna građanska situacija odgovarajućim pravcem intenzivirano utječe na ujednačavano zauzimanje stava o odlučujućim

globalno političkim pitanjima. Približavanje ovih pretpostavki, također, pomaže stvaranje, (nametanje), note za postliberalnu funkcionalnost građanskog procesa, važnog podsticanja determiniranih suprotnosti. Težnje artificijelno podsticanih mogućnosti suprotstavljanja doprinose osiguravanju i stvaraju dimenziju alteriranja, a ona ima i učinke, postiže i zadovoljava svrhu neposredno omogućavane negacije. Postliberalne građanske tokove učvršćuje kumulirano ostvarivana i osnažena iracionalnost, a, kako se navelo, aktivnost ideološkog relativiziranja osigurava prostor u odnosima u kojima njena podrška, potvrđivanje, održavanje i omogućavanje dolazi do izražaja. Tim kontekstom i povodom stvaraju se slike i uvode prikazivane predstave o, s jedne strane, građanski stvorenim uzvišenim civilizacijsko-kulturnim vrijednostima i, s druge, o onim kojima građanski razvoj nije omogućio da afirmiraju aktualne građanske vrijednosti, nije osigurao razvoj sklonosti i afiniteta za izgrađeno akceptiranje i strukturiranje tih vrijednosti i utoliko su nerazvijeni po upućivanju i korištenju ovih kriterija i standarda. Ovi uvjeti i razlozi podstiču eksponente suvremeno građanski prihvaćenih civilizacijsko-kulturnih vrijednosti da uvjetima globalno postizane stabilnosti mobilnim aktivitetom, persuazivnim formama i mehanizmima neophodno stvaranog jedinstva funkcionaliziraju mogućnosti i smjernice predanijeg uključivanja u postojeći građanski okvir. Ove smjernice izvan su upućivanja i podvođenja pod kriterije dobrih ili loših namjera; u prvom redu one proističu iz poretka građanske stratifikacije, služe dinamici njegovog karaktera i doprinose favoriziranju njegovih funkcija.

Standardi i kriteriji postliberalnog napretka proističu iz ostvarenijeg građanskog razvoja i on, također, najodlučnije determinira procese odgovarajuće koordinacije uključene u stvaranje i formiranje građanskih vrijednosnih obrazaca i klišeja. Postliberalni građanski kod aktualizirano afirmira smjernice etničkih ili nacionalnih formi liberalno karakterističnih političkih identiteta; tim putem on omogućuje aspekte njihovog potrebnog integrativnijeg povezivanja, konačno, omogućuje intenzitet njihove faktičke uključenosti, način njihovog samog sudjelovanja u latentnim funkcijama globalno stvaranog građanskog sistema. Postliberalne političke forme prilagodljivo slijede standarde ideološkog artikuliranja globalno-građanske moći! Ove artikulacije usmjeravaju na iznuđivanje onih shematiziranih programa koji daju snagu dinamizmu postupanja prema dominantno afirmiranim i ostvarivim građanskim ciljevima i vrijednostima. Građanska ideologija kontinuirano unapređuje i potvrđuje značaj konkretno reprezentirane općenitosti, sudjeluje u težnjama anonimnog autoriteta, a putem svojstveno ostvarivanih mogućnosti osnažuje podršku legitimiranom nadređivanju. Dimenzija građanske iracionalnosti postliberalizma

dominantno funkcionalizira njegov tok, a karakter toga involviranja intenzitetom strukturira proces građanskog razvitka, te odlučno utječe na produkciju građanskih odnosa. Dovoljno je podsjetiti da državno-nacionalni identiteti omogućenim uvjetima postliberalno ostvarivane svrsishodnosti neke od neadekvatno upotpunjenih aspekata vlastitog uključenja u determinirano integrirane tokove ne reafirmiraju nacionalnim već globalnim oblicima etablirane organizacije građanskog sistema i poretka.

U globalno razvijenim građanskim odnosima uravnoteženo građansko prednjačenje stabilizira građansku svrsishodnost, omogućuje uvjete i proces postavljenog odvijanja, determiniranja i uvažavanja jedinstva dominantnih afiniteta. Prvobitni oblici ustrojavanja građanskog društva su osnovom pomirljivije razdiobe zagovaranog i zbiljskog obezbjeđivali zapaženije mjesto fakticitetu *aure popularis*. Građanski razvoj svojom prirodom je karakter, strukturiranje toga obilježja stanovito redukovao, umanjivao i sužavao. Odgovarajućim istraživanjem teorijski je ovaj fenomen determinirao Jürgen Habermas svojim djelom *Strukturne promjene javnosti*, svojom teorijom također komunikativnog djelovanja te na određen način ova razmatranja dopunio djelom *Nova nepreglednost*.¹⁶ Habermas ovdje skreće pažnju, ne bez aluzija na Hegela, da moderna svoju normativnost mora crpiti iz sebe same, a također svojim stavom da se o važnim stvarima javno ne raspravlja anticipirao je i odgovarajuće odredio situaciju razvijanog koncepta javnosti u globaliziranom poretku. U pitanje građanske postliberalne regulacije društvenih odnosa karakteristično su uključeni stvarani i omogućavani standardi i vrijednosti dominirajuće građanske perspektive!

Rezime

Građanska ideologija je, dakle, eksponent, artikulacija, sredstvo i putokaz u osiguranju, omogućavanju i strukturiranju stvari i pojava građanskog održavanja i konstituiranja odnosa. Ona je građanskim odnosima omogućena i svrsishodno ih izglednim mogućnostima usmjerava, uravnotežuje sa društvenim prilikama, određeno postavljaajući društvene odnose u oblike supstitucije odnosno relativizacije. S obzirom da je neodvojiva od sistema građanskog strukturiranja i oblikovanja odnosa, ona podrazumijeva odgovarajuće vrijednosti, uključuje odnosno implicira sferu općepolitičkih utjecanja i uvjetovanja, a isto tako i specifično karakterizirane interese u postojećoj građanskoj perspektivi načina konkretno omogućavanih odnosa.

¹⁶ Habermas, J. (1985) *Die Neue Unübersichtlichkeit*, Suhrkamp Ffm.

Shodno proklamiranim, postavljenim i određivanim ciljevima, interesima i vrijednostima, ideologije ne samo da teže zadobiti relevantnu podršku već tu podršku obuhvatno kreiraju i odgovarajućim determiniranjem održavaju, stvaraju, reguliraju, unapređujući kurs političkih odnosa. Zavisno od građanskih projekcija materijalnog i duhovnog determiniranja, realizovanih interesnih pobuda i mogućnosti, na pretpostavkama prihvatljivih, interesno i idejno proračunatih, konkretno ostvarivih, vrijednosti, izglednih namjera i plauzibilnih odnosa, ideologije se rekonstituiraju, preustrojavaju ili svrhom potreba i interesa koriguju. Iz razloga što proističu iz građanskih procesa i odnosa, što su njima omogućene, odgovarajuće ih uvažavaju, kontinuiraju i podržavaju, što se „zasnivaju na saglasnosti, zadobivanom uvjeravanju ili nudi gotovih rješenja“, ideologije se pozivaju na proklamirane istine, a opravdavaju neočekivano nastalim preimućtvima, dominantno latentnim utjecanjima i reperkusijama te interesima suprotstavljanja ili onemogućavanja.